

Een nieuw varenlandschap in Nederland

Naar aanleiding van een aantal bijzondere vondsten van varens in het Purmerbos raakte ik geïnspireerd om zelf eens wat bospercelen te gaan bekijken in Noord-Holland. Dat leverde direct een supervondst op, hetgeen mij aanmoedigde tot een intensievere speurtocht...

Eind 2014 bracht ik mijn eerste bezoek aan het Purmerbos. Dat bleek zeer verrassend uit te pakken met de vondst van een nieuwe varen voor Nederland: *Dryopteris pseudodisjuncta*. Het gaat om een zeer recent beschreven soort, die nog geen Nederlandse naam heeft. Deze varen heeft een vrij klein verspreidingsgebied binnen Europa en is eerder gevonden in Schotland, Duitsland, België en Noorwegen. Een andere bijzondere vondst was die van *Polystichum x bicknellii*, de kruising tussen Zachte naaldvaren en Stijve naaldvaren. Toen de derde vondst voor Nederland.

Met deze vondsten op zak besloot ik het Purmerbos grondig uit te kammen. Aan Staatsbosbeheer vroeg ik een gebiedskaart en een vergunning om op een legale manier van de paden te kunnen gaan. Op de gebiedskaart markeerde ik zowel mijn eigen vondsten als die van anderen, om een beter totaaloverzicht te krijgen. Hoewel het Purmerbos al deels was onderzocht, bleek het nog veel bijzonderheden te herbergen die nog niet eerder waren ontdekt. In dit bos groeien niet alleen zeldzame varens, maar ook grote aantallen algemene soorten. Verder duiken er regelmatig verwilderde 'tuinvarens' op, waaronder: Smalle ijzervaren (*Cyrtomium fortunei*), Herfstvaren (*Dryopteris erythrosora*), Olifantslurfvaren (*Dryopteris cycadina*) en Glansschildvaren (*Polystichum polyblepharum*). Ik trof er ook een soort aan die nog niet eerder verwilderd was aangetroffen in Nederland: *Dryopteris dickinsii*, een niervaren uit Japan.

Inventariseren in de winter

Ik heb afgelopen winters nog een aantal bossen in Noord-Holland onderzocht en daaruit blijkt dat varens voornamelijk voorkomen in relatief jonge bossen (20 tot 40 jaar oud) op vooral klei, of klei op veen. De houtbestanden in deze

bossen bestaan voornamelijk uit populier en es. Er zijn ook percelen met alleen eik of beuk, maar daarin tref je veel minder varens aan. In deze jonge bossen groeien relatief zeldzame soorten, zoals Tongvaren, Naaldvarens en Geschubde mannetjesvarens. Deze varens

Nieuw voor Nederland: *Dryopteris pseudodisjuncta* in het Purmerbos.

***Dryopteris wallichiana* heeft kenmerkende zwarte of roodbruine schubben op de bladspil.**

blijven 's winters min of meer groen en de winter is dan ook de beste periode om ze te inventariseren. De meeste struiken hebben dan geen bladeren en kruiden zijn in één gestort door vorst, waardoor je zichtveld veel groter wordt en de varens makkelijker te vinden zijn.

Op de website 'NatureToday.com', deed ik een oproep om ook in de winter naar varens te gaan kijken. Daarna verschenen op waarne-ming.nl allerlei leuke vondsten, onder andere uit Zuid Holland. Voor mij was dat een aanleiding om ook daar diverse bossen te bezoeken, waaronder Aalkeet Binnenpolder (Vlaardingse), de Balij (Pijnacker), het Alblasserbos (Alblasserdam), het Hitlandbos (Gouda) en Bos Valkesteijn (Portugaal). Het leverde wederom leuke soorten op als Smalle ijzervaren, Olifantslurfvaren maar ook Zachte- en Stijve naaldvarens.

Het Lage Bergse bos (Rotterdam) bracht opnieuw een bijzondere (tuin)soort, namelijk *Dryopteris wallichiana*. Deze fraaie varen is kosmopoliet en komt onder andere voor in de Himalaya. Kenmerkend zijn vele zwarte of roodbruine schubben op de gehele bladspil. Een ander bos in Rotterdam, het Kralingse bos, al bekend om zijn varenrijkdom bracht door mijn bezoek ook weer een nieuwe soort voor dit bos, de Glansschildvaren.

Mannetjesvaren en verwanten

In veel bossen komt de algemene Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*) voor. Recent zijn er vier nieuwe soorten beschreven die

veel op deze soort lijken, het gaat om *Dryopteris affinis*, *Dryopteris borrieri*, *Dryopteris cambrensis* en *Dryopteris pseudodisjuncta*. Deze soorten hebben een verschillende ontstaansgeschiedenis, maar in het veld zijn ze niet gemakkelijk te onderscheiden. Een typisch kenmerk dat ze met elkaar gemeen hebben, is een loodgrijze vlek bij de aanhechting van de deelbladen aan de bladspil. De vier nieuwe soorten van het '*Dryopteris-affinis*-complex' zijn apomictisch. Dat wil zeggen dat ze zich ongeslachtelijk voortplanten. De nakomelingen zijn dus klonen van de ouderplant. Onderling kunnen ze niet kruisen, maar wel met Mannetjesvaren. Momenteel wordt er genetisch onderzoek gedaan naar deze complexe groep. Daarnaast wordt er gekeken naar diagnostische kenmerken die bruikbaar zijn in het veld. Vanuit Naturalis Biodiversity Center is een werkgroep ontstaan die het Nederlandse materiaal onderzoekt om een werkbare sleutel te maken voor de nieuwe editie van de Heukels' Flora.

Nieuw varenlandschap

Het Nederlandse varenlandschap is duidelijk aan het veranderen. Dat blijkt wel uit de vele vondsten van Tongvaren, Naaldvaren en soorten uit de hoek van de Geschubde mannetjesvaren. Hoe dit komt is niet goed bekend, maar waarschijnlijk zijn mildere winters en nattere zomers als gevolg van klimaatverandering, gunstig voor de overleving en voortplanting van deze varens. Daarnaast zijn er nieuwe groeilocaties voor varens bijgekomen. De polderbossen in Noord- en Zuid-Holland zijn nog niet zo lang geleden aangeplant op voormalige landbouwgrond in de nabijheid van het stedelijk gebied. Vanuit stadstuinen kunnen aangeplante varens makkelijk hun sporen verspreiden in deze bossen. Het merendeel van de varens bereikt deze bossen door natuurlijke verspreiding. Niet alleen Nederland, maar de gehele Benelux, is meer geschikt geraakt voor deze fraaie, oeroude planten.

Tekst en foto's: Sipke Gonggrijp

Een groepje Tongvarens op de bosbodem.